

HEYKEL SANATI İÇİNDE GÜNÜMÜZ ATATÜRK HEYKELLERİNE BAKIŞ

VİLDAN ÇETİNTAŞ*

Heykel, en yalın anlatımı ile maddenin biçim verilerek üç boyutlu hale getirilmesi sanatıdır. Heykeltraş, malzemeyi modüle ederek değişik formlara sokarken, kendi yaratıcılığının yardımı ile ışık ve gölgeyi, dolulukla boşluğu dengeler ve daha önce var olandan farklı hacimler oluşturur.

Bu nedenle heykel, plastik sanat dalları içinde mekânda yer kaplayan ve üçüncü boyutu tam olarak veren tek sanattır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan heykel yapımında kullanılan malzemeler, ilk başlarda yalnızca kil, taş, ahşap ve kemik gibi doğal maddelerden oluşurken zaman içinde çeşitlilik kazanarak bunlara yenileri eklenmiştir.

Tarih öncesi dönemlerden başlayarak bütün uygarlıklarda var olan heykel, hemen her toplumda kutsal ve simgesel bir içerikle ortaya çıkmıştır.

Anıt fikri de işte bu simgeleştirme isteğinden doğmuştur.¹

Anıt, toplumların önemli buldukları kişi ya da olayları gelecek kuşaklara aktarabilmek, onların anısını yaşatabilmek amacıyla gerçekleştirilmiş plastik eserdir.

Orta Asya'dan beri heykel yapma geleneğine sahip olan Türkler, M.S. VIII. yüzyılın ilk yarısından kalma Orhon yazıtlarından² itibaren geçtikleri her toprak üzerinde heykel ile ilgili izler bırakarak Anadolu'ya ulaşmışlardır. Şamanist ve Budist Türklerde sıklıkla uygulama olanağı bulan heykel, daha sonra İslâmiyetin etkisi altında yerini mimarî ve mezar türlerinde eserlere bırakmıştır. Böylece Anadolu Selçuklu Devleti'nde heykel, mezar taşlarında süsleme elemanı olarak ve mimaride örtü niteliğine bürünerek kullanılmıştır.

---

* Yrd. Doç., Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

¹ Doğan Kuban, "Anıt Kavramı Üzerine", *Mimarlık*, sayı 7, 1973.

² Metin Sözcü, "Türklerde Anıt", *Mimarlık*, sayı 7, Temmuz 1973, s. 8.

Figürlü plastiğe yer vermeyen Osmanlı İmparatorluğu'nda da Sultan Abdülaziz'e gelene kadar bugünkü anlamda heykele yer verilmemiştir. Türk toplumunda, batı anlayışına dönük heykel, ancak XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başlarında açılan Sanayi-i Nefise Mektebi (1883) ile gündeme gelmiştir.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ise, yetişmiş yerli sanatçıların olmayışı nedeniyle Krippel, Canonica, Thorak, Hanak, gibi yabancı sanatçılara yaptırılan anıtlar, Türkün gerçek ruhunu ve anlayışını ifadeden uzak ısmarlama yapıtlar olmaktan öteye gidememiştir (Foto 1).³ Bu eserler, dönemin olanaklarına göre teknik açıdan başarılı ama manevî yönden zayıf eserlerdir.

Ankara Zafer Meydanı Atatürk Heykeli

Bu grubun ardından yetişmiş Türk sanatçılarından oluşan ilk anıt heykel-traşlarımız ise, teknik yönden yaşadıkları olanaksızlıklara rağmen aynı duygu ve düşünceleri paylaşan bu ulusun evlatları olarak, daha bize göre ve bizi yansıtan anıtlar ortaya çıkarmışlardır.

Bu sanatçılardan Nijat Sirel, Mahir Tomruk, Hüseyin Anka Özkan, Hüseyin Gezer, Zühtü Müridoğlu, Sabiha Bengütaş, Ali Hadi Bara, Kenan Yontuç, Yavuz Görey, Raup Aşır Acudoğu, Nusret Suman akla gelen ilk öncü heykeltraşlarımızdır.

Türk toplumuna batı anlayışına dönük heykeli tanıtan bu yabancı ve yerli heykeltraşlardan itibaren Türk Heykel Sanatı, büyük ölçüde anıt heykeltraşlığı şeklinde devam edegelmiştir.⁴

Bu anıt heykellerin büyük bölümünü de Atatürk heykelleri oluşturmaktadır. Nevar ki günümüzde bu anıt heykelciliği tam bir kargaşaya dönüşmüştür. Bugün birçok değerli sanatçının Atatürk anıtlarını bir yana bırakırsak, büyük önderimiz adına dikilen bazı içler acısı heykeller az çok bu sanatla ilgilenen herkesin yüreğini sızlattmaktadır.

Ne plastik değerleri dikkate alan ne de Mustafa Kemal'in yüce ideallerinin simgesi olabilecek niteliklere sahip bu gelişi güzel heykeller, irili ufaklı kent meydanlarında çoğalmaktadır (Foto 2).

³ Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1984.

⁴ Remzi Savaş, "Heykel Sanatı ve Çağdaş Teknoloji Hacettepe Üniversitesi Güz. San. Fak. Türkiye'de ve ABD'de Çağdaş Plastik Sanatlar", Güz. San. Fak. No: 5, 1986, Toraman Matbaacılık.

Tarsus Atatürk Anıtı

Yerel yönetimlerin insiyatifine bırakılan ve sanatsal yönden hiçbir denetimden geçmeden yerlerine konan bu ürünler, her şeyden önce Ulu Öndere karşı birer saygısızlıktır. "Hiç yok" denmesin diye dikilen, anıt olmaktan öte plastik açıdan da zavallı görünümlere sahip bu çalışmalar; çoğunluğu meslekten bile olmayan, ticarî amaçlarına Atatürk'ü alet eden kişilerce gerçekleştirilmiştir.

Zaman zaman sanatçı ve aydınlarımızın değinmelerine karşın bu tür işlerin, anıt olarak dikilmesinin önüne geçilememektedir. Sık sık bir yenisi ile karşılaştığımız bu çalışmalar, toplum beğenisinin oluşmasını da olumsuz etkilemektedir.⁵

Yıllardır Türkiye'nin hemen her bölgesinde rastlanan bu heykel istismarcılığı, hem sanatımızı yozlaştırmakta hem de yüce Atatürk'ün bile ticarî kazanç vasıtası haline getirildiğini gözler önüne sermektedir.

Başkent Ankara'da bazı resmî kurumların önüne dikilmiş bulunan Atatürk heykelleri, yukarıda sözü edilen çalışmalara örneklik edecek niteliktedirler (Foto 3).

Ankara S.S.K. Genel Müdürlüğü Binası Önü Atatürk Heykeli

Bugün Türkiye'de gerçek heykel sanatçıları hiç de az değildir. Ülkemizi dünya çapında temsil eden heykeltıraşlarımız vardır; ancak hükümetlerin kültür ve sanat politikası belirli ilkelere dayandırılmadığı için, birkaç bürokratin tekeline bırakılan sanatçı seçimi ve anıt uygulamaları bu çarpıklığın sürdürülmesine vasıta olmaktadır.

Eğer gerçekten toplumumuza simge olabilecek eserler yaratmak ve kültürümüzü gelecek kuşaklara sağlıklı bir biçimde taşıyabilmek istiyorsak, piyasa kuralları ile çalışan kişilere olur olmaz işler yaptırmak yerine daha az ama gerçek anıtlar kullanılmalıdır. Bunun için alanlara konulacak heykeller ve anıtlar, üniversitemizden ve yetkin sanatçılardan oluşturulacak ehil jürilerden seçilmelidir (Foto 4).⁶

⁵ Mete Demirbaş, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları 1986.

⁶ Tamer Başoğlu, "Devletin Sanat Politikası, Yaygın Eğitim'de Özel Sektörün Yeri, Sanatçının Sorumluluğu Konusunda Öneriler", Birinci Plastik Sanatlar Sempozyumu Bildiriler.

Devlet ve dolayısıyla Kùltür Bakanlığı, işveren konumundan çok jürilere ve koruma kurullarına kaynaklık edecek fonları sağlamalıdır. Büyük anıtlar mutlaka ulus çapında açılacak yarışmalar sonucu belirlenmelidir. Ancak böyle davranıldığı sürece güzel yurdumuz Atatürk'ün ve onun ideallerinin plastik anlamda ifade edildiği çağdaş anıtlara kavuşabilir.

Foto 1: Ankara Zafer Meydanı Atatürk Heykeli (Canonica).

Foto 2: Tarsus Atatürk Anıtı.

Foto 3: SSK Genel M¼d¼rl¼g¼¼n¼n ¼n¼ Ataturk Heykeli.

Foto 4: Değişik Resmi Kurumların önünde yer alan büstlerden biri.